

MOLLA NASRETTİN'DE CELİL MEMMETKULUZADE'YE MAHSUS MAHLASLAR

The Structural-Semantic Features of the Simple Pen-names Galil Mammadguluzadeh in the Journal of Molla Nasreddin

Doç. Dr. Ganira Askerova İZZETULLAKIZI*

Özet

Celil Memmetkuluzade "Molla Nasrettin" dergisinde mizahi yazılar için çeşitli mahlaslar kullanmıştır. Bu mahlaslar (takma adlar) yapı bakımından basit, türemiş ve bileşik biçimdedirler. Makalede bu mahlasların struktur semantik özellikleri araştırılmış, bu takma adların yazıların konusu ile ilgili olup-olmaması belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Celili Memmetkuluzade, "Deli", "Cırcırma", "Bekker", "Sırtık", "Mümin", "Zeli" (Sülük) mahlasları.

Abstract

In the article are grouped the simple pennames belonging to Galil Mammadguluzadeh, are investigated the structural-semantic features of these pennames, and are determined their points of usage.

Key Words: Galil Mammadguluzadeh, "Madman", "Grasshopper", "A foolish man", "Bekker", "Clerguman", pennames.

Celil Memmetkuluzade Molla Nasrettin dergisinde mizahi yazılar çeşitli mahlaslar kullanmıştır. Bu mahlaslar yapı bakımından basit, türemiş, bileşiklerdir.

Celil Memmetkuluzade'ye mahsus basit mahlaslar bunlardır:

1. Bekker, 2. Cırcırma, 3. Cünun, 4. Dehre, 5. Deli, 6. Dildili, 7. Hemşeri, 8. Hop-hop, 9. Qecele, 10. Lağlağı, 11. Mozalan, 12. Mümin, 13. Müslüman, 14. Sırtık, 15. Şeytan, 16. Şieler, 17. Vızvıza, 18. Zeli, 19. Cin, 20. Sağsağan.

Bunlardan birkaçı hakkında açıklama yapmak istiyoruz.

Göründüğü gibi C. Memmetkuluzade'nin kullandığı mizahı ve yapı bakımından basit olan bu mahlasların sadece bir tanesi özel isim olmaya uygundur. Bu isim Bekker ismidir. Bekker Mirze Celilin faaliyetinde aynı zamanda Avrupalı seyyah suretidir. Diğer mahlaslar ise çeşitli genel kavramları içeren kelimelerdir. Genel dil bilgisi anlamlarına göre sınıflandırma yaparsak Bekker, Qecele, Deli, Dildili, Zeli, Mozalan, Mıgımış, Fehle (işçi), Fotoğraf, Hazret, Hemşeri, Cırtık, Şeytan, Şieler mahlaslarının genel isimlerden oluştuğunu Mümin, Sırtık, Hasta mahlaslarının dil bilgisi bakımından sıfat olduklarını, daha doğrusu adlaşmış sığara dönüştüklerini görürüz. Aslen bu sözlerin bir kısmı Azerbaycan sözleri, bir kısmı ise alınma kelimelerdir. Elbette, Mirza Celil yaratıcılığındaki alınma kelimelerden oluşan mahlasların bir kısmı Avrupa ve Fars dillerinden, bir kısmı ise Avrupalı dillerinden alınmıştır. Şüphesiz ki bu konuda da

* Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Öğretim Üyesi

C. Memmetkuluzade, alınma kelimelerden oluşan mahlasların kullanılmasında da oldukça dikkatli davranmıştır. Daha doğrusu bu alınmalar içerisinde Avrupa ve Fars dili kökenli kelimeler daha çok tercih edilmiştir. Diğer bir yönden büyük edebiyatçı kriptonom gibi Avrupa ve Fars dilli kökenli sözleri seçerken onları kullanmanın kolaylığını, her kes tarafından anlaşılmasını da dikkate almıştır. Kesin bir şekilde diyebiliriz ki “mümin, müslüman, hazret, şeytan ve şia” kelimeler Azerbaycan dilinde günlük hayatta çok sık kullanılan sözler arasındadır.

1. Bekker: Kıyaslayıcı tahliller kanıtıyor ki, “Molla Nasrettin” dergisinin 1906. yıl 39 sayısında rastlaştığımız “Bekker” mahlasını gerçeküstü olan, yani uydurma ad olduğunu onaylar. Celil Memmetkuluzade Bekkeri okurlarına İngiliz alimi olarak taktim etmiştir. “Bekker bir İngiliz alimidir. Bu şahıs 1889’da Afrika’ya gider ve oradaki her bir ormanı gezer. Her ormanı gezip orda kalan “bâqi-na-bâşerin” hallerini gözlemleyip, neticede bir kitap yazmak istegindedir” (14, s.7).

Ansiklopedilere esaslanarak diyebiliriz ki, ilim dünyası “Bekker” soyadında bir coğrafyacı-gezgin tanımlıyor (4, c II, s.75). Fakat ünlü Bekker soyadlarına Ansiklopedide rastlarız. Muhtemelen meşhur soyadlarından olan “Bekker” antroponimi de olmuş ve Mirze Celil meşhur Müslüman dünyalarında da kök salmış olan eksiklikleri eleştirmek için yazılarında “Bekker” takma adından faydalanmıştır.

2. Cırcırma: M. Nasrettin dergisinde Mirze Celilin sürekli kullandığı gizli imzalardan biri de “Cırcırma”dır.

Kulam Memmetli’nin fikrine, “Cırcırma” yalnız Mirze Celile ait kriptonomdur. Bu kitapta “Molla Nasrettin” editörünün hangi yılda bu kriptonomu kullandığı belli olmuyor (7. II c. s.97).

İlmi edebiyatlarda cırcıramalardan beraberkanatlılar yarımdestesinin türü gibi bahsedilir (5c,X,s.441). Dikkat edilirse, bu sözün ses taklidine esaslanarak oluştuğunu görürüz. “Azerbaycan dilinde bazı canlıların, hayvan ve kuşların da adı ses taklidi esasında ortaya çıkmıştır örneğin; kurbağa, tısbağa (kaplumbağa), karga v.s.

Ses taklidi sözler, bu veya başka açıdan yansıttığı hadise ile bağlıdır. Bu kategorideki sözler dildeki sözlerin artarak dilin zenginleşmesinde ve söz oluşturma sisteminin ilerlemesinde önemli bir yere sahiptir (10, s.187, 18, 224). Cırcırma kelimesi taklidi sözlerin tekrarı ve ek ilave etmekle oluşmuştur. Cırcır kelimesine “a” ve türeme “ma” eki ilavesi sonucu türemiştir.

Bazı haşeratların cırcırma olarak adlandırılmasının sebebi, bu haşeratların uçarken elvan kanatlarından “cır cır” sesinin çıkmasıdır. Mirze Celil de bu sözü isim seçerken görünüş itibarıyla söz ve anlayış arasında tam bir bağ kurmaya çalışmıştır. “Molla Nasrettin” dergisi’nin 12 Ağustos 1907’deki 30. sayısında yayımlanan “Keçeller” (kel) felyetonunu yazarın kendisi de baş ağrısı sayar. Şu da var ki büyük mizahçı yazar böyle baş ağrılarının yani cırcırma nağmelerinin devam edeceğini şöyle bildirir: “Kim nasıl anlarsa anlansın, ama şu anda bence her meseleden, her politikadan Kore meselesinden, Rus ve Alman Padişahlarının görüşmesinden, İran-Osmanlı sınırı meselesinden, Qaaga’nın barış kongresinden, İran ve Rus meşrutiyetinden daha önemli ve gerekli konu “Keller” meselesidir.

Yeryüzündü 300 milyon müslüman var. Maaşallah hepsi keçel. Galiba baş ağrısı oldu” (15, 7).

3. Cünun: Bildiyimiz gibi Celil Memmetkuluzadeye mahsus kriptonomlar içinde “Deli” takma adı önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber Molla Nasrettin’in editörü “deli” sözünün Arapça karşılığı olan “Cünun” kelimesinden de istifade etmiştir. Elbette Mirze Celilin gizli imzalarına ait bu eş anlamlılık sırasında dominantlık “deli” sözüne mahsustur. Genellikle, mecmuanın sayfalarında “Cünun” kriptonomine çok az rastlarız. Mesela, derginin yayınlandığı ilk 5 yıl süresinde, sadece 5 Mayıs 1908’deki 18 sayısında “Bitmiş” felyotonunun “Cünun” imzası ile yayınlandığını görürüz (17, s.5).

4. Dahre: Celil Memmetkuluzade faaliyetinde az rasladığımız gizli takma adlardan biri de “Dahre”dir. Daha doğrusu Molla Nasrettin edebî cebhesinin baş kumandanı Müslüman dünyasının eksikliklerinden söz eden “Başmak” (ayakkabı) felyetonunu “Dahre” imzası ile okurlara taktim etmiştir (16, s.7).

5. Deli: Malumdur ki çağdaş Azerbaycan dilinde “deli” çok kullanılan sıfatlardandır. Elbette de Celil Memmetkuluzade kendi eserlerini “Deli” mahlası ile takdim ederken, sözün leksik-semantik manasına da dikkat etmiş, daha doğrusu imzayı metnin genel mezmununa uygunlaştırmıştır. Mesela

Mirze Celil tarafından “Deli” takma adının ilk defa Molla Nasrettin dergisi'nde 22 Eylül 1906'daki 25. sayısında “Şirin rusi damışan” (Tatlı rusi konuşan) yazısında kullanıldığını görürüz ve aynı yazıda hayatın gerçeklerinin delinin dilinden söylenmesi ile farklandığını görürüz. Aynı özelliği büyük mizahi yazarın “İbret kalanlara” (Molla Nasrettin, 6 Ekim 1906 №27), «Söhbeti-meşveret” (Molla Nasrettin 27 Ekim 1906, №30), “Dokuz yaşında (Molla Nasrettin 5 aralık, №37) felyetonlarında da görüyoruz. Dikkat edilirse, Celil Memmetkuluzade'nin “Deli” imzasından bazı ince noktalarda faydalandığını, daha global problemlerin eleştirisini sadece delinin dili ile kaleme aldığını görürüz.. Bu bakımdan “Dokuz yaşında” felyetonunun son paragrafına dikkat etmek yeterlidir: “Gadan alayım ay hacı, sonra çok sözler... Duydum ki, taşlar ağlıyor, kuşlar yas tutmuş, çöller siyah giymiş, dünya-alem matem tutmuş... Sonra yinê çok kelimeler duydum”.

6. Ditudili (entomonim): Genellikle Molla Nasrettin dergisi'nin sayfalarında karşılaştığımız takma adların bir kısmı kanatlı haşeratlardan alınmıştır. Biliniyor ki, onomastikada bu çeşit mahlaslar entomonim olarak adlandırılır. M. Adilov ve A. Paşayev'in Azerbaycan onomastikası (izahlı terminoloji sözlük) kitabında şöyle geçer: “Entomonim mahlası haşerat isimleri ile ifade takma adlar şöyledir: Ağcaqanad (sivrisinek)-İbrahim Tahir Musayev, Mozalan-E. Hakverdiyev, Cırcırma, örümçek-C. Memmetkuluzade, Mığmığa-Samet Mansur Kazımzade (1. s.129). Burada Mozalan, Mığmığ ve Ditudili takma adlarının daha çok yer aldıklarını görürüz. Aslında “Mığmığ” ve “Ditudili” aynı anlayışı yansıtmaktadır.

7. Gecele (Saksağan): K. Memmetli'nin “İmzalar” kitabında “Gecele” mahlası 1907'de Celil Memmetkuluzade tarafından kullanıldığı görülür (13, 36). Bu imza ile yayınlanan yazının araştırma sonucunda bir daha belli oluyor ki, büyük ihtimalle Mirze Celil yeni adları sadece metne uygun yaratmış, sonradan bu adların tekrarına ihtiyaç duymamıştır. Mesela “Molla Nasrettin” dergisinin 3 mart 1907'deki sayısında “Gecele” imzası ile yayınlanan “Adamcıl heyvan” felyetonunda sanki konu, Sultanabad ormanlarında köylüleri telef eden tonuzdur. Aslında ise köylü hareketına karşı, irticanın vahşice yapılan mücadele yöntemleri anlatılır. Elbette, Mirze Celil “Adamcıl heyvan” felyetonunu “Gecele” mahlası ile yayınlarken irticanın vahşiliğine, kargalar fasılasının başı olan ve kendine has sesi ile bazı haberler getiren saksağanı tanık gösterir.

8. Mozalan: Celil Memmetkuluzadeye mahsus mahlaslar sisteminde, bütün atalet durumunda insanları, özellikle de hayvanları harekete getiren haşerat adları önemli bir yere sahiptir. Bunlar içerisinde “Mozalan” mahlasının kullanma oranı daha fazladır. Sözüün ifade ettiği anlam aşağıdaki şekilde açıklanıyor:

“Mozalan, is zool. Süfreleri hayvanların bedenlerinde olan virus gibi yaşayan iki kanatlı cücü, iri sinektir” (3, s.333).

Bazı ilmi edebiyatlarda “Mozalan” kriptoniminin ilk önce E. Hakverdiyev yahut da Ö. F. Nemanzade'ye aid olduğu bildirilir. Mesela, “Azerbaycan onomastikası (izahlı terminoloji sözlüğü)” kitabında koynonim takma adıyla ilgili olarak şöyle yazılır: “Koynonim takma adları bir çok yazar tarafından kullanılan mahlastır (1,256).

“Mozalan” C. Memmetkuluzade'nin mahlasıdır. Lakin bu mahlas aynı zamanda Ö. F. Nemanzade ve M. E. Sabir'de de rastlarız.. “Mozalan” takma adı, ilk önce E. Hakverdiyev'e mahsus olmuş, sonraysa C. Memmetkuluzade, G. Şetifzade, Ö. F. Nemanzade, S. Mümtaz ve başkaları tarafından da kullanılmıştır” (1, s.256).

Azerbaycan klasik edebiyatında kullanılan adların vè terminlerin şerhi kitabı'nda ise “Mozalan” takma adının Ö. F. Nemanzade'ye ait olduğunu görürüz (6, s.158).

Fikrimizce, “Mozalan” mahlasın “ilk önce A. Hakverdiyev'e veya O, Nemanzadeye aittir” düşüncesine bir açıklamaya bir ihtiyac getrektir. E. Hakverdiyev hatıralarında derginin 1. sayısının Şuşa şehrine ancak mayıs başlarında 1906'da geldiğini, yani kesin bir şekilde Molla Nasrettin ile mecmuanın ideya-estetik meramı ile aynı yıl Mayıs ayında tanıştığını yazıyor (9, s.431). Bölülikle, E. Hakverdiyev'in satirik yazıları Molla Nasrettin'de “Mozalan” takma adıyla yayınlamada yazıları çok önce mecmuanın okurları Mirza Celil'e mahsus aynı imzalı yazılarla tanışmışlardır. Başka bir sözle diyecek olsak, Molla Nasrettin'e dayanarak diyebiliriz ki, Azerbaycan basınında entomonim mahlasın ilk yazarı da sadece Mirza Celil'dir. Genellikle “Mozalan” Molla Nasrettin'de ilk defa

kullanılmak bakımından üçüncü mahlasıdır. Daha doğrusu, derginin ilk sayında yalnız “Molla Nasrettin” ve “Lağlağı” kriptonimine rastlarız. Mecmuanın 14 Nisan 1906. yıl tarihli ikinci sayısında ise aynı kriptonimlerin arasına “Mozalan” da girmiştir.

Genellikle, Celil Memmetkuluzade mizahı dergide “Mozalan” onomastik vahidinin semantik-üslubi imkanlarına büyük önem vermiştir. Yine de E. Hakverdiyevin hatıralarından anlaşılır ki, “Mozalanbeyin seyahatnamesi”nin bu isme sahip olması da Mirze Celilin çabası ile gerçekleşmiştir. Kesin olarak “Mozalan” takma adının ilk nominatoru Celil Memmetkuluzade'dir diyebiliriz. Hatta büyük edebiyatçı aynı isimle başka bir mizahi derginin yayınlanmasını da istemiştir. Bu bakımdan Kulam Memmetli'nin “Molla Nasrettin salnamesi” eserinde Memmedli Sıdkı Seferov'a istinaden verilen aşağıdaki bilgiler oldukça ilginçtir: “Necefovlerden Nisan'ın sonunda (1912-ci il G. A.) Rızakulu cenapları Tiflis'e geldi, görüşükten sonra dedi ki, Molla Nasrettin'i satsaydılar, biz alırdık. Mayısın sonlarında Mirza geldi, biz de yanına gittik. Görüşükten sonra söhbet başladı. Çeşitli konularla ilgili konuştuktan sonra Mirza dedi ki, ben sizin “Mozalan” adında bir dergi çıkarıp, bizim müşterilerimize göndermemizi tavsiye ediyorum” (12. s.243).

9. Mümin: 1985'te “Yazıcı” basımevi tarafından basılan “Arab və Fars sözləri sözlüğünde bu sözün Arapçaya ait olduğu gösterilerek “mümin” sözünün anlamı “din katı dindar” olarak açıklanmıştır (11. s.383).

“Mümin” imzasına dayanarak Celil Memmetkuluzade oksimoron da bahsetmek mümkündür. Bildiyimiz gibi leksik manasına göre avtonimle zıtlık teşkil eden takma adlara oksimoron takma adlar denir. Şüphesiz ki Celil Memmetkuluzade vatandaşlarını gericilikten, gaflet uykusundan uyandırmaya çalışırken ilk başta, yalancı din adamlarıyla mücadele etmiştir. Bu mücadelede Celil Memmetkuluzade “Mümin” oksimoron mahlasını kullanmıştır. Molla Nasrettin'de geçen takma adın o kadar da geniş bir şekilde yer almadığı doğrudur. Bununla birlikte K. Memmetli, Molla Nasrettin'de kullanılmış “Mümin” mahlasının sadece Mirze Celil'e ait olduğunu gösterir. Genellikle mecmuanın 2 Haziran 1908'deki 22. sayısında basılmış “Mümin” imzalı “Ağaçlar” yazısı sanki “Kepenek baba” pirinin taassubluğunu gösteren katı bir dindarın dilindedir. Evet, Mümin görünüşü Kusar mahalındaki Hudat köyü sakinlerinin, okul yapmak için “Kepenek baba” pirine ait ormandan ağac kesmeleri için ağac kesmesine karar verdiler.

Ay, vay, haray, izin vermeyin, vallahi dünya-alem yıkılır. Siz o ağaçlara ne kadar bin kesilip, ne kadar milyon şiş kebab yapıldığını biliyor musunuz?

Şimdiye kadar ben böyle okullarda okuyanların sonucda ne olacağını bilmiyorum!” (II, s.177).

Göründüyü gibi, mümin'in konuşması sadece kinayeden (alaydan) olmuştur və bu da tesadüf deyildir: “Zıt anlamlı ve tezatlı ifade ile oluşturulan oksimoronlar çoğu zaman kinaye manasında kullanılıyor” (2, s. 46).

10. Müslüman: “Azerbaycan dilinin izahlı sözlüğünde bu sözün açıklaması şöyledir: “sif.(dan.). 1. İslam dinine mensup şahıs. 2. (eski) “Dindar” anlamında müslüman şahıs” (3, s.367). Kullanılma derecesine göre dilimizde ve Celil Memmetkuluzadenin kullandığı kelimeler içerisinde genişçe yer tutan “müslüman” sözü alınma sözdür. Bununla beraber çok kullanılan sözlere de dikkat edilirse, Mirze Celil'in sanat dünyasında bu sözün özel bir doğmalıkla yazıldığını görürüz: “Sizi anıp geldim, ey benim müslüman kardeşlerim!”.

11. Sırtık. Malumdur ki “Molla Nasrattin” dergisi farklı tarihlerde Tiflis, Tebriz ve Bakü'de basılmıştır. Mecmuanın Tebriz sayılarında Celil Memmetkuluzade'nin önceki mahlaslarla beraber, “Sırtık” takma adından da istifade etmiştir.

Azerbaycan dilində “sırtık” sözü heç bir şeydan çekinmeyen, yüzsüz, utanmadan her yerde görünen insan anlamındandır. Genellikle derginin Tebriz sayılarında aşağıdaki takma adların yer aldığını görürüz: Molla Nasrettin, Deli, Cıvızcı, Mozalan, Herdemxeyal, Lağlağı, Tabanı çatlak teyze, Sırtık, Kızdırmalı. Bu sıralamada Cıvızcı ve Sırtık yeni görünüyor. Şunu da belirletim ki, “Sırtık” takma adını Mirze Celil'in kendine ait etmiş olduğu bir kinaye olarak da görebiliriz.

“Xiyabani hareketinin bastırılması, Tebrizde sosyal mühitin karakterinin değişmesine neden olmuş, demokratik hareketin yerine irticai mühit geçmiştir. Yolculuk boyunca teraddüt içinde olan C.

Memmetkuluzade, E. Memmetkuluzade'nin hapse girmesine aldırmadan, mevkiini değişmemiş aydınların yardımı ile, dört aylık uğraştan sonra 14 Şubat 1921'de M. Nasrettin'in basımı için izin almıştır (8, s.346).

Şüphesiz ki zaman ve mekan şartları dikkate alınırsa 14 Şubat 1921'de Tebriz'de Molla Nasrettin dergisinin basımını sağlamak büyük fedakârlık gerektirirdi. Bununla birlikte aynı fedakarlığın garagüruhçu tabakalar tarafından sırtıklık olarak değerlendirilmesi de buna dahildi. Tüm bunları dikkate olan Mirze Celil kendine has kriptonimlerin dairesini "Sırtık"la daha da genişletmiştir.

12. Zeli (Sülük): Celil Memmetkuluzade çalışmalarında en çok yer olan mahlaslar "Molla Nasrettin", "Deli", "Lağlağı", "Hop-hop"tur. Bununla beraber, büyük edebiyatçı makale ve felyetonlarının takdiminde fazla kullanmadığı takma adlardan da istifade etmiştir. "Zeli" takma adı da bu kabildendir. İlginçtir ki, K. Memmetli'nin "İmzalar" kitabında "Zeli" takma adı yalnız Mirze Celil'e aitmiş gibi görünse de, belli bir tarihten ve yazıdan bahsedilmemiştir. Genellikle mecmuanın sayfalarında bir imza olarak "Zeli" kelimesine çok az rastlanır. Mesela Molla Nasrettin'in 1907'deki sayılarında bu takıma ad sadece iki yerde geçmiştir. Buradan da derginin 14 Nisan 1907 tarihindeki 15. sayındaki "Meslek" başlıklı yazı Celil Memmetkuluzade eserlerinin 2004'te "Önder neşriyat" tarafından basılan 4 ciltlik kitaba dahil edilmiştir. Şunu da belirtelim ki, "Zeli" imzasıyla basılan "Yeni hayat" gazetesinin esas faaliyet prensibini dikkate almakla başlıyor. Ama okuyucu derginin sonraki sayılarında aynı gazeteden bahseden diğer materyallerde artık "Zeli" takma adına rastlamıyor.

"Azerbaycan dilinin izahlı sözlüğü'nde "zeli" kelimesinin üç anlamı verilir. Bu manalardan biri gerçek anlamda, diğerleri ise mecazi anlamdadır. Özellikle de bu kelimenin sonuncu manasıyla halk dilinde daha geniş bir şekilde kullanıldığını göreceğiz. Adı geçen sözlükde açıklama şu şekildedir: "3.mec.Yapıştığı yerden kopmayan, tuttuğın koparan nesne veya insan hakkında" (3, s.329).

Elbette, Celil Memmetkuluzade'nin "Zeli" takma adında cins ismin çok manalı oluşu dikkate alınmış apelyativleşme (sözün şeklinde hiç bir değişiklik yapılmadan, cins ismin özel isim olarak kullanılması) kendini sadece mecazi anlamda göstermiştir.

Kaynaklar:

1. Adilov M. Paşayev A. Azerbaycan onomastikası (izahlı sözlük) B. 2005
2. Aliyev V. F. Klassik Azerbaycan dilinin mecazlar sistemi B. 1989
3. Azerbaycan dilinin izahlı sözlüğü B. 2006
4. Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi. II c. B. 1978
5. Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi X c. B. 1987
6. Babayev A. M. Azerbaycan klassik edebiyatında kullanılan adların ve terimlerin yorumu B. 1993
7. Büyük Sovyet Ansiklopedisi (Rusca) M. 1970
8. Habibbeyli İ. A. Celil Memmetkuluzade Mühiti ve müasirleri B. 1997
9. Hakverdiyev A. Seçilmiş eserleri B. 1976
10. Qurbanov A. Müasir Azerbaycan edebi dili B. 1987
11. Klassik edebiyatda işlenen Arap-fars sözleri sözlüğü B. 2005
12. Memmedli K. "Molla Nasrettinin salnamesi" B.
13. Memmedli K "İmzalar" B. 1977
14. "Molla Nasrettin" №39, 1906
15. "Molla Nasrettin" №30, 1907

16. "Molla Nasrettin" №41, 1907
17. "Molla Nasrettin" №18, 1908
18. Müasir Azərbaycan dili B. 1980